

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ ТА США

Бакулін Д. О.

У статті розглядаються основні аспекти правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї правоохоронними органами в США і Україні. Зокрема, аналізуються наслідки реформ в США, що були запроваджені у відповідь на масові протести 2020 року і спрямовані на покращення норм і процедур застосування сили. Порівнюючи ці зміни з українськими практиками, автор досліджує можливості адаптації міжнародного досвіду до вітчизняної системи правоохоронних органів. В статті підкреслюється важливість впровадження нових стандартів, таких як «safe policing», підвищення кваліфікації поліцейських та удосконалення системи контролю за застосуванням сили. Висвітлюються рекомендації для покращення українського законодавства і практики правоохоронних органів, що можуть бути корисними для фахівців у сфері права і правопорядку.

Автор аналізує ефективність нових правових норм і принципів, таких як пропорційність застосування сили, законність і безпека, які були впроваджені в США в контексті дворівневої федеративної системи. Вивчається, як ці зміни вплинули на поліцейську практику і відповідь на соціальні вимоги щодо покращення стандартів правоохоронної діяльності. Концептуально досліджується українська практика застосування вогнепальної зброї, виявляються існуючі недоліки і проблеми, що потребують вирішення, зокрема в аспектах контролю за застосуванням сили, кваліфікації поліцейських і запобігання зловживанням.

Зокрема, стаття пропонує конкретні рекомендації для вдосконалення українського законодавства і практики поліцейської діяльності, спираючись на міжнародний досвід і сучасні вимоги до правоохоронних органів. Пропонується впровадження принципів «safe policing», які включають чіткі процедури для визначення ситуацій, що потребують застосування сили, обов'язкові тренінги для поліцейських з домедичної допомоги, деескалації конфліктів та управлінню стресовими ситуаціями. Рекомендовано створення незалежних органів для моніторингу і розслідування випадків застосування вогнепальної зброї, що забезпечить прозорість і підзвітність поліцейських дій. Запропоновано також активніше залучати громадськість до процесу реформування

правоохоронних органів через публічні консультації і слухання, що сприятиме покращенню взаємодії між поліцією та суспільством.

Окрім цього, стаття акцентує на необхідності адаптації міжнародних стандартів до українських реалій, що включає регулярний перегляд і вдосконалення політик і інструкцій, а також створення механізмів для забезпечення дотримання прав людини в правоохоронній діяльності. Результати дослідження мають практичну цінність для правознавців, політиків, науковців і практиків, які займаються питаннями реформування системи правоохоронних органів в Україні, надаючи їм конкретні інструменти і стратегії для вдосконалення практики застосування вогнепальної зброї і підвищення ефективності правоохоронних органів.

Ключові слова: вогнепальна зброя, поліцейські повноваження, пропорційність сили, правове регулювання, деескалація конфліктів, правоохоронна діяльність, контроль за застосуванням сили, етика поліцейської діяльності.

Bakulin D. O. Some aspects of the use of firearms by police officers in Ukraine and the USA

In this article, the author reviews the main aspects of legal regulation and practice of firearms use by law enforcement agencies in the United States and Ukraine. In particular, the author analyses the effects of reforms in the United States introduced in response to the mass protests of 2020 and aimed at improving the rules and procedures for the use of force. By comparing these changes with Ukrainian practices, the author explores the possibilities of adapting international experience to the domestic law enforcement system. The article emphasises the importance of introducing new standards such as «safe policing», improving police training and improving the system of control over the use of force. The article highlights recommendations for improving Ukrainian legislation and law enforcement practice that may be useful for law and order professionals.

The author analyses the effectiveness of new legal norms and principles, such as proportionality of use of force, legality and safety, which have been introduced in the United States in the context of a two-tier federal

system. It examines how these changes have affected police practices and responses to social demands for improved policing standards. The article conceptually examines the Ukrainian practice of using firearms, identifying existing shortcomings and problems that need to be addressed, in particular in the areas of control over the use of force, police qualifications and prevention of abuse.

In particular, the article offers specific recommendations for improving Ukrainian legislation and police practice, based on international experience and modern requirements for law enforcement agencies. It is proposed to introduce the principles of «safe policing», which include clear procedures for determining situations requiring the use of force, mandatory training for police officers in first aid, conflict de-escalation and stress management. It is recommended that independent bodies be established to monitor and investigate the use of firearms, which will ensure transparency and accountability of police actions. It is also suggested that the public should be more actively involved in the process of reforming law enforcement agencies through public consultations and hearings, which will help improve the interaction between the police and society.

In addition, the article emphasises the need to adapt international standards to Ukrainian realities, which includes regular review and improvement of policies and instructions, as well as the creation of mechanisms to ensure respect for human rights in law enforcement. The results of the study are of practical value for lawyers, politicians, academics and practitioners involved in reforming the law enforcement system in Ukraine, providing them with specific tools and strategies to improve the use of firearms and increase the effectiveness of law enforcement agencies.

Key words: *firearms, police powers, proportionality of force, legal regulation, conflict de-escalation, law enforcement, control over the use of force, police ethics.*

Постановка проблеми. Застосування вогнепальної зброї працівниками поліції є однією з найважливіших і дискусійних тем у сфері правоохоронної діяльності. В Україні та США, хоча принципи правового регулювання та тактичні підходи можуть мати спільні риси, існують суттєві відмінності в їх реалізації, що викликає ряд проблем і викликів. В Україні проблема полягає в тому, що, незважаючи на існуюче законодавство, яке регулює застосування вогнепальної зброї, є певні труднощі у забезпеченні адекватного контролю за її використанням. Проблеми включають недостатність спеціалізованого навчання поліцейських, недостатню прозорість процедур звітності та можливі випадки зловживання владою. Це створює ризики для прав громадян і може вплинути на довіру

суспільства до правоохоронних органів. В США проблема полягає в тому, що навіть при наявності детальних правових норм і регулярного навчання поліцейських, питання застосування вогнепальної зброї залишається джерелом значних соціальних і політичних конфліктів. Зокрема, часто виникають суперечки щодо виправданості застосування зброї в конкретних ситуаціях, що може призвести до громадських протестів і закликів до реформування поліції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти досліджуваної проблематики на загальнотеоретичному рівні досліджувалися рядом вітчизняних науковців таких як: В. Авер'янов, О. Банчук-Петросова, А. Багряк, Ю. Битяк, С. Банах, В. Бевзенко, А. Денисова, С. Вітвіцький, С. Гончарук, І. Голосніченко, С. Гречанюк, В. Гаращук, Т. Дракохруст, А. Єлистратов, С. Зливко, Р. Калужний, В. Коваленко, Л. Коваль, Т. Коломоєць, В. Колпаков, О. Корнієнко, В. Пузирний, О. Сенаторова, В. Тулінов, К. Чишко, Х. Ярмакі та інші.

Метою статті є комплексне дослідження нормативно-правових та адміністративних аспектів застосування вогнепальної зброї працівниками поліції в Україні та США.

Виклад основного матеріалу. Застосування вогнепальної зброї працівниками поліції в Україні та США має ряд важливих аспектів, що охоплюють правові, тактичні та етичні питання. В Україні правові норми застосування вогнепальної зброї регулюються через Закон України «Про Національну поліцію» та інші нормативно-правові акти. Поліцейські мають право використовувати зброю, коли є загроза життю або здоров'ю їх самих або інших осіб, а також для затримання осіб, які скоїли тяжкі злочини або чинять опір. Важливим аспектом є контроль і звітність: кожен випадок застосування вогнепальної зброї підлягає ретельному службовому розслідуванню.

У США застосування вогнепальної зброї регулюється на федеральному рівні Конституцією США, а також численними федеральними і штатними законами та політиками департаментів поліції. Поліцейські мають право використовувати вогнепальну зброю для захисту себе або інших, коли існує реальна і безпосередня загроза життю або здоров'ю. В США також проводиться службове розслідування і перевірка відповідності поліції департаменту поліції у випадках застосування вогнепальної зброї.

Тактичні підходи до застосування вогнепальної зброї також відрізняються. В Україні поліцейські

проходять базове навчання з тактики використання зброї, але можливості для подальшого спеціалізованого навчання можуть бути обмежені. Основний акцент робиться на запобігання ескалації конфліктів і використання менш небезпечних засобів для розв'язання ситуацій. В США поліцейські проходять регулярне і всебічне навчання, що включає тактичні вправи, зосереджені на деескалації конфліктів і ефективному застосуванні вогнепальної зброї. Тактичні навчання в США зазвичай спрямовані на забезпечення безпеки як поліцейських, так і цивільних осіб, з акцентом на вибір найменш небезпечних методів втручання.

Громадська думка і етичні питання застосування вогнепальної зброї також є важливими аспектами. В Україні питання застосування зброї поліцією іноді викликає суперечки, особливо в контексті випадків з боку цивільних осіб. В США питання застосування вогнепальної зброї є дуже чутливим і часто спричиняє широкі обговорення і протести. Громадські організації активно займаються питанням реформ поліції і контролю за її діяльністю.

Документація і звітність про застосування вогнепальної зброї є важливою частиною процесу в обох країнах. В Україні поліцейські зобов'язані заповнювати звіти про випадки застосування зброї, які є частиною службового розслідування. У США також ведеться детальна документація випадків застосування вогнепальної зброї з описом подій і обґрунтувань дій поліцейських.

Застосування вогнепальної зброї є критичним аспектом стратегічних дій правоохоронних органів у сучасному суспільстві. Поліцейські виконують ключову роль в підтриманні правопорядку, і тому питання правового регулювання застосування сили, включаючи вогнепальну зброю, є предметом жвавих дискусій в наукових і правових колах. Це питання ускладнюється необхідністю знайти баланс між запобіганням загрозам і дотриманням принципу пропорційності застосування сили.

У США ця проблема набуває ще більшої складності через існування федеративної системи, що поєднує національні норми з особливостями правових систем окремих штатів. Згідно з усталеною американською практикою, поліцейський є спеціальним представником держави з особливими повноваженнями, які включають право на застосування сили в екстремальних ситуаціях. При цьому будь-яке використання сили, будь то помірне чи летальне, має бути відповідно обґрунтоване і відповідати принципу доцільності для відвернення загрози [1, с. 2-9].

Відповідно до інструкції Поліцейської Академії Нью-Йорка, офіцери поліції можуть вдаватися до застосування сили тільки в ситуаціях, де існує реальна потреба припинити незаконні дії або дії, що загрожують громадському порядку, життю та здоров'ю людей. Поліцейські не мають права самовільно визначати ступінь і форму застосування сили; їх дії повинні відповідати конкретним умовам ситуації. Зокрема, використання вогнепальної зброї є крайньою мірою для запобігання небезпеці і має бути застосоване лише в тому випадку, коли інші методи не дали результату або коли є невідкладна потреба захистити життя своє або іншої особи від смертельної загрози [2, с. 4].

До 2020 року питання правового регулювання застосування вогнепальної зброї працівниками поліції в США цілком залежало від рішень штатів та специфіки їхніх правових систем. Визначення ситуацій, у яких допустимо застосування такого виду сили, регулювалось через статuti і інструкції окремих поліцейських підрозділів, що призвело до відсутності єдиних стандартів і, як наслідок, до правових прогалин, які могли спричинити випадки перевищення службових повноважень та меж самооборони [3, с. 302-303].

Одним з найзначніших правових кейсів в умовах відсутності уніфікованих норм регулювання застосування вогнепальної зброї стало вбивство Джорджа Флойда, яке стало катастрофічним випадком і спричинило масовану хвилю протестів під егідою активістського руху Black Lives Matter. Ці протести висвітлили системні проблеми у правоохоронній діяльності, зокрема жорстокість поліції і зловживання її повноваженнями. Активісти закликали до кардинальних змін у політичних і правових системах, вимагали припинення поліцейського свавілля і наполягали на всебічному врегулюванні практики застосування сили, щоб уникнути повторення трагедій і забезпечити справедливе і гуманне ставлення до громадян [4, с. 389], що призвело врешті до видачі указу № 13929 який отримав назву «Безпечна діяльність поліції для безпечних громад» (Executive Order on Safe Policing for Safe Communities), головна мета якого полягала в створенні єдиного стандарту застосування сили, в тому числі, але не виключно вогнепальної зброї [5]. У відповідь на потребу в реформах, уряд встановив нове правове регулювання, згідно з яким державне фінансування отримують тільки ті департаменти поліції, які виконали вимоги процесу «стандартизації» - адаптували свої статuti, інструкції та процедури відповідно до національної політики «safe

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

policing». Згідно з вимогами зазначеної політики, поліцейські мають зупиняти використання сили після досягнення поставлених цілей; втручатися у випадках неправомірних дій або перевищення повноважень з боку колег; активно брати участь у тренінгах з домедичної допомоги; слідувати встановленим процедурам при застосуванні вогнепальної зброї, включаючи попередження про її використання і підтвердження свого статусу; а також вчасно робити попереджувальні постріли в повітря [5].

З метою вдосконалення практики застосування вогнепальної зброї в Національній поліції України та приведення її у відповідність до сучасних міжнародних стандартів, можна впровадити ряд нововведень на основі принципів «безпечного патрулювання» та інших передових практик. По-перше, необхідно встановити чіткі критерії для припинення застосування сили, що визначає, що вогнепальна зброя має бути припинена одразу після досягнення мети її використання. Відповідно до цього, в інструкціях Національної поліції України слід закріпити вимогу про документування обставин, що підтверджують досягнення мети застосування сили, та створити механізм для контролю за дотриманням цієї вимоги.

На нашу думку, слід запровадити обов'язкове навчання для поліцейських з надання до медичної допомоги зі постійним щорічним підвищенням кваліфікації. Це навчання має включати курси з надання першої медичної допомоги постраждалим у випадках застосування сили. Оновлені навчальні програми повинні включати ці курси як обов'язковий елемент підготовки поліцейських, забезпечуючи їх регулярне проходження та сертифікацію.

Важливо впровадити принципи деескалації конфліктів і втручання у випадках неправомірних дій. Інструкції Національної поліції України повинні містити вимоги до поліцейських про втручання у випадках неправомірних дій або перевищення повноважень колег, а також про застосування стратегій для пріоритетного мирного вирішення конфліктів.

Необхідно ввести в національне законодавство правило про обов'язкове попередження про намір застосування вогнепальної зброї та його належне фіксування способом, який дозволить відтворити повторно зазначене попередження. Поліцейські мають бути зобов'язані оголосити про намір використати зброю і ідентифікувати себе як працівника правоохоронних органів до її фактичного застосування. Це правило має бути закріплено

в інструкціях і контролюватися в рамках службових перевірок, а за його порушення мають бути суворі санкції. Слід запровадити чіткі процедури для здійснення попереджувальних пострілів у повітря в ситуаціях, де це необхідно для попередження загрози без прямого застосування вогнепальної зброї.

Необхідно проволити обов'язкове документування і детальний аналіз випадків застосування вогнепальної зброї для забезпечення прозорості та відповідальності працівника Національної поліції, апісля будь-якого випадку застосування вогнепальної зброї поліцейськими має бути складений детальний звіт, що включає опис ситуації, причини застосування сили та подальші дії.

Слід розробити і впровадити стандарти для контрольних перевірок роботи поліцейських підрозділів, щоб забезпечити відповідність практики застосування вогнепальної зброї національним стандартам і міжнародним вимогам. Для цього необхідно створити спеціальну комісію для регулярних перевірок поліцейських підрозділів, що б здійснювала аудиторські перевірки відповідності норм і процедур застосування вогнепальної зброї, а у випадках невідповідності застосовувалися відповідні санкції, окрім того, до таких перевірок мають допускатися представники громадськості.

Висновки. Порівняння української та американської практик показує, що в Україні є можливості для впровадження практик, які довели свою ефективність у США. Зокрема, в Україні доцільно запровадити чіткі правила для припинення застосування сили після досягнення мети, обов'язкове навчання поліцейських з надання домедичної допомоги, впровадження принципів деескалації конфліктів, обов'язкове попередження про намір застосування вогнепальної зброї, а також встановити вимоги до регулярного документування випадків застосування сили і проведення службових перевірок.

Досвід США може служити корисним орієнтиром для подальшого реформування практики застосування вогнепальної зброї в Україні. Впровадження подібних стандартів і процедур в українську практику дозволить не лише підвищити ефективність правоохоронних органів, але й зміцнити довіру суспільства до правоохоронної системи, забезпечивши більшу відповідальність та прозорість у застосуванні вогнепальної зброї.

Важливо зазначити, що будь-які зміни в нормативно-правовій сфері повинні супроводжуватися навчанням і підвищенням кваліфікації поліцейських, а також ефективними механізмами контролю і перевірки їх діяльності. Лише

комплексний підхід до реформування практики застосування вогнепальної зброї дозволить досягти позитивних змін в системі правоохоронних органів.

Література

1. E. Bittner. Functions of the police in modern society. Crime and delinquency issues. National Clearinghouse for Mental Health Information. 1970. 122 p. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/functions-policemodern-society-0#0-0>

2. Bernard D. Rostker, Lawrence M. Hanser, William M. Hix, Carl Jensen, Andrew R. Morral, Greg Ridgeway, Terry L. Schell. Evaluation of the New York City Police Department Firearm Training and Firearm-Discharge Review Process. Firearm-Discharge Policy and Experience in New York City. 2008. P. 7-8. URL: https://www.nyc.gov/html/nypd/downloads/pdf/public_information/RAND_FirearmEvaluation.pdf

3. Бакулін Д. О. Особливості застосування вогнепальної зброї працівниками поліції в США. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29.03.2024). Одеса, 2024. С. 302-304.

4. Волков Ю. М., Байрак К. С. Правове регулювання щодо застосування вогнепальної зброї в Україні та США: порівняльна характеристика. Recent advances in scientific world. Scientific Collection «InterConf» № 92. 2021. С. 388-395. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/18-19.12.2021/706>

5. The White House. Executive Order on Safe Policing for Safe Communities. Executive Order 13929. June 16 2020. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executiveorder-safe-policing-safecommunities/>

6. Крапивін Євген. Use of Force Standards: як у США удосконалюють порядок застосування примусу правоохоронцями? Реформа Органів Правопорядку. Реанімаційний пакет реформ. 2021. URL: <https://rpr.org.ua/news/use-of-force-standards-iaak-u-ssha-udoskonaliuiut-poriadok-zastosuvannia-prymuspravookhorontsiamy>

*Бакулін Д. О.,
orcid.org/0009-0008-7284-3484
адвокат, аспірант
Одеського державного університету
внутрішніх справ*